

ÓVÓHELYEK LÉTESÍTÉSÉNEK, TERVEZÉSÉNEK, MÉRETEZÉSÉNEK JOGI ALAPJAI

*Horváth Tibor okl. mk. őrnagy
a ZMNE Tudományszervező osztály főmunkatársa*

A honvédelem keretén belül a polgári védelemmel (különböző megnevezéseket használva pl.: légó, lakosságvédelem, stb.) több mint ötven év óta foglalkoznak a hazai jogszabályok, nyílt és titkosított előírások és utasítások. (Érdeemes megemlíteni, hogy a fővárosban és környékén az első polgári védelmi célú riasztási és elsőtétítési gyakorlatot 1937. október 13-án tartották.)

A polgári védelem intézményes létrehozásának elsődleges célja, hogy háborús cselekmények esetén olyan védelmet nyújtson a lakosság számára, hogy létének és anyagi javainak egy része megóvható legyen. A polgári védelem joga, feladata és hatásköre az elmúlt több mint öt évtizedben –főként a haditechnikai fejlődés hatására– sokat változott, az utóbbi két évtizedben pedig egy újjal, a tágan értelmezhető katasztrófa-elhárítással gyarapodott.

A metrók, főként a mélyvezetésűek a II. világháborúban a nagyvárosok ellen intézett légitámadások idején hatékony védelmet nyújtottak a lakosság életének megmentéséhez. Ez a tapasztalat és a koreai háború kitérése (1950. június) jelentősen hozzájárult a budapesti metróvonalak építésének elkezdéséhez. Ezekről a vonalokról elmondható, hogy polgári védelmi célú kiépítésük 1950–1990. között nem vitatta senki annak ellenére, hogy a védőképesség, a műszaki felszereltség mértéke a különböző nézetek keresztüztüében áll.

A két működő metróvonal kettős rendeltetésű, un. „közlekedésüzemi és polgári védelmi létesítményként” épült meg. Mélyépítésű és felszín alatti szakaszai tömegóvóhelyként is használhatók. Védőképességük és műszaki felszereltségük többé-kevésbé megfelelnek a tervezés idején érvényes elvárásoknak és stratégiai elképzeléseknek. A több évtizedes előírások és elképzelések azonban ma már jelentős átdolgozásra, korszerűsítésre szorulnak.

A metróvonalak polgári védelmi létesítményként –kellő felszereltség esetén– elsősorban tömegóvóhely céljára használhatók. Minden egyéb rendeltetésű használat (áru-, teher-, személyszállítás) a közlekedésüzem feladatkörébe sorolható. A kétféle üzemmód egymástól határozottan elválasztható, mivel a tömegóvóhelyi üzemmóddal egyidejűleg vasúti közlekedést fenntartani nem lehet. A közlekedési üzemmóddal egyik sajátos esete, amikor az emberek az alagutakat gyalogos közlekedésre használják.

Kézenfekvőnek látszik, hogy Budapest harmadik nagyteljesítményű metróvonalát is célszerű lenne óvóhelyi üzemmódra is alkalmassá tenni.

A metró hálózat újabb vonalának létesítése előtt, polgári védelemmel kapcsolatos vizsgálathoz új –a korábbi évtizedekben sajnos még a vezető szakemberek számára is ismeretlen– racionális alapelvekből kellene kiindulni.

A kiindulási helyzet meghatározói:

1. Milyen hatások ellen kell védekezni, milyen mértékben, mennyi ideig? Mit kell megoldani?

2. A védőképességet a rendelkezésre álló pénz, vagy a pusztító hatások elleni védekezés, vagy egy meghatározott védőképességet és felszereltséget előíró utasítás szabja meg.

3. Melyek azok a hozzáférhető hatályos jogszabályok, amelyek a metró polgári védelmi célú létesítését, a kiépítettség mértékét, továbbá az építés és a fenntartás költségeinek forrását meghatározzák?

Írásomban az első és a második kérdést kívántam kutatni, valamint azokra racionális válaszokat adni.

Elsősorban vizsgáljuk meg a kutatás szempontjából a Magyar Köztársaság Honvédelmi Alapelveit, melyet az Országgyűlés 1993. április 11-én fogadott el.

„A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei” a széles értelemben vett biztonságpolitika keretein belül, annak elveivel és célkitűzéseivel összhangban, meghatározza az ország védelmét szolgáló honvédelmi politika alapelveit és céljait. A megváltozott nemzetközi körülményekhez, az országot fenyegethető jövőbeli veszélyekhez igazodva körvonalazza az önálló nemzeti alapokra épülő honvédelmi politika stratégiáját, a katonai és a nem katonai védelmi szervezeteket magába foglaló honvédelmi rendszert, a fegyveres erőkre vonatkozó követelményeket, a haderő alkalmazásával, fejlesztésével, felkészítésével és ellátásával összefüggő legfontosabb feladatokat.

A honvédelmi politika kifejezi az ország védelmére irányuló közakaratot és meghatározza az állam ezirányú tevékenységét. A védelmi rendszer létrehozása és működtetése révén a maga sajátos eszközeivel hozzájárul az országot és a lakosságot fenyegető fegyveres támadások, konfliktusok és egyéb veszélyek megelőzéséhez és elhárításához.

Magyarország azzal számol, hogy az európai kontinensen csak hosszabb idő múlva alakulhat ki az államok és népek közötti bizalom és együttműködés olyan új rendje, amely szilárdan garantálja minden ország biztonságát. Ebben a helyzetben egyetlen állam, így Magyarország sem mondhat le az ENSZ alapokmányával összhangban levő fegyveres védelem lehetőségéről. A fegyveres erőket az országvédelem legvégső eszközének tekinti.

Honvédelmi politikánk védelmi jellegű, egyetlen országot sem tekintünk ellenségnek és nincs kialakított ellenségképünk. A Magyar Köztársaság független.

lensége, szuverenitása és területi sérthetlensége megvédésén, valamint az ENSZ alapokmánya értelmében vállalt kötelezettségeken kívül nincsenek katonai erővel elérendő céljai.

Magyarország figyelembe veszi szomszédainak jogos biztonsági érdekeit. Nem kíván olyan katonai vagy egyéb lépést tenni, amely bárkit fenyegetne. Minden tőle telhetőt megtesz azért, hogy területéről és légtéréből illetve azon át ne indulhasson agresszió más országok ellen.

Az ország fegyveres erői nem rendelkeznek és a jövőben sem rendelkezhetnek tömegpusztító fegyverekkel. Idegen hatalom nem telepíthet és nem szállíthat ilyen eszközöket az ország területén, illetve légtérében.

Megfelelő védelmi képességének fenntartásában Magyarország alapvetően saját erejére, saját véderejének képességére és elszántságára, az állampolgárok támogatására és áldozatkészségére épít.

Kontinensünkön az államok közötti totális háború valószínűsége csökkent, de nem szűnt meg. Ugyanakkor térségünkben a gazdasági és társadalmi instabilitásból, a demokráciába való átmenet nehézségeiből és ellentmondásaiból, az újonnan felszínre került területi vitákkal párosuló etnikai-nemzeti-nemzetiségi ellentétekből adódóan megnőtt a nehezen prognosztizálható konfliktusok valószínűsége, amelyek megelőzésére, illetve elhárítására fel kell készülni.

Katonai természetű veszélyt jelenthetnek a környezetünkben kirobbanó belső konfliktusok, polgárháborús események, amelyek következtében fegyveres csoportok, üldözés, menekülés, átcsoportosítás miatt Magyarország területére kerülhetnek, vagy *provokációt követhetnek el az ország ellen, repülőeszközök megsérthetik az ország légtérét*. Számolni kell a háborús küszöb alatti, nem állami szintű erőszak alkalmazásának különféle formáival.

Harcoló fél megkísérelheti az ország területét és légtérét harmadik fél elleni harci tevékenység céljából felhasználni, és ezzel együtt településeinket, objektumainkat erőszakos cselekmények érhetik.

A Magyar Köztársaság célja a már létező nemzetközi biztonsági szervezetekhez, így a NATO-hoz és a WEU-hoz való teljes jogú csatlakozás. A NATO tagországaival meglévő együttműködés a biztonságpolitikai konzultációk, a védelemszervezés, a tisztképzés, a hadiipari és emberi konverzió, a tudomány és a környezetvédelem különféle területein értékes támogatást jelent a magyar haderő szükségleteinek és lehetőségeink szerint történő átalakításához, *a NATO-hoz való csatlakozás gyakorlati követelményeinek megteremtéséhez*.

A polgári védelem békeidőszakban működjön közre az elemi csapás, ipari vagy egyéb szerencsétlenségek (katasztrófák) következményeinek, hatásainak, csökkentésében, valamint a katasztrófák másodlagos hatásaiból adódó veszélyhelyzetek elhárításában. *Az országot ért fegyveres támadás esetén a polgári vé-*

delem feladata a polgári lakosság és objektumok ellen irányuló csapások, rombolások okozta károk következményeinek felszámolása, a lakosság életének és anyagi javainak megóvása. A polgári védelem jogi, szervezeti keretei és műszaki-technikai háttere is folyamatos korszerűsítést igényel.

Részletek a Miniszteri útmutató a Polgári védelmi tervezéshez 1997 és 1998 című függelékéből a NACC/PFP(C)D(96)10-hez.

A Polgári Védelmi Tervezés Új Stratégiai Koncepciója Következményeinek (C-M(92)14) Tanács-beli jóváhagyása a nemzeti és a NATO Polgári Védelmi Tervezés (CEP) szisztematikus adaptációjára hív fel, amelynek célja, hogy a CEP törekvések arányban álljanak az új biztonsági környezettel.

Az Új Stratégiai Koncepció szerint fontos, hogy a nemzetek megtudjanak felelni a helyzet követelményeinek és rendelkezzenek olyan jogi kerettel, amely a nemzeti területükön kívüli tevékenységüket és –ha szükséges– az Észak-atlanti Szerződés által meghatározott területen kívüli tevékenységüket szabályozza. A CEP vonatkozásában ez főként arra vonatkozik, hogy a kormányok milyen módon tudják igénybe venni a polgári szállítási és az ellátási erőforrásokat szükség esetén.

A nemzeti és a NATO Polgári Védelmi Tervezés alapvető céljai a következők:

- a NATO válság-megelőzési és kezelési intézkedéseinek a segítése;
- a katonaság segítése, illetve az azzal való együttműködés békeidőben, válság, illetve háború esetén;
- a kormány működésének biztosítása válság, illetve háború esetén;
- a társadalmi és a gazdasági élet elfogadható szintjének biztosítása válság idején;
- a lakosság segítése és védelme válság és háború esetén és;
- a Szövetségnek történő tanácsadás a polgári készségekre vonatkozó összes témában.

Míg az előbbiek érvényben maradnak, NATO szinten a CEP tevékenység három prioritási területe továbbra is a következő:

- hatékony válságkezelési intézkedések;
- polgári-katonai együttműködés és;
- együttműködés a Partnerországokkal.

Három közelmúltbeli főbb fejleménynek kell figyelmet szentelni, amelyek következményekkel bírnak a CEP részére;

- NATO részvétel a korábbi Jugoszláviában;
- tömegpusztító fegyverek terjedése és;
- a NATO kibővítés perspektívája.

Nemzeti szint

A nemzeteknek biztosítaniuk kell, hogy a törvényhozás és egyéb intézkedések alkalmasak arra, hogy kielégítsék a polgári erőforrások iránti polgári és katonai igényeket:

- a nemzeteknek olyan törvényekkel kell rendelkezniük, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy teljesítsék kötelezettségeiket a Szövetség részeként békeidőben, válság és háború esetén, beleértve azt is, hogy képesek legyenek nemzeti területükön kívül tevékenykedni, illetve szükség esetén az Észak-atlanti Szerződés által meghatározott területen kívül is;
- a nemzeteknek képeseknek kell lenniük bármilyen típusú, a polgári szektort érintő vészhelyzet kezelésére békeidőben, válság vagy háború esetén;
- a nemzeteknek felkészülteknek kell lenniük a válságkezelésben való részvételre a NATO keretében, az összes olyan polgári szektorban, amelyekre potenciálisan hatást gyakorolnak azon veszélyeztetettségek vagy kockázatok, amelyekre vonatkozóan a Szövetség segítséget kérhet.

A nemzeteknek biztosítaniuk kell, hogy nemzeti válságkezelési rendszereik és eljárásaik összhangban vannak a NATO Óvatossági Rendszerében (Precautionary System) meghatározott intézkedésekkel.

NATO szint

A fő feladat megtenni azokat a kiigazításokat a CEP válságkezelési intézkedéseihez, amelyek szükségesek a következő kihívásokra történő reagáláshoz, abban az esetben, ha a tervezési törekvések és a reagálási intézkedések meghaladják az egyes országok lehetőségeit. Hasonló módon, a PB&C-knek szorosabb együttműködésre kell törekedniük egymással és általában a NATO-n belül a következő témákkal való foglalkozás területén:

- *tömegpusztító fegyverek terjedése és potenciális használatuk a polgári lakossággal szemben;*
- a tagállamok gazdasági és távközlési berendezéseinek, létfontosságú szállítási és közlekedési útvonalainak, valamint a létfontosságú erőforrás-ellátásnak a megzavarása;

- ellenőrizetlen nagymértékű migrációs mozgások, beleértve a potenciális menekült-hullámokat és;
- *természeti és technológiai katasztrófák, beleértve határokon átmenő hatású nukleáris vagy egyéb baleseteket.*

A NATO-nak a tömegpusztító fegyverek (nukleáris, biológiai és vegyi) terjedésével szembeni politikai és védelmi törekvései részeként végzett kockázatfelmérő és egyéb munka és ennek eszközei rávilágítottak a polgári lakosság sebezhetőségére. Nemzeteinknek fel kell készülniük az ilyen fegyverek használata következményeivel való foglalkozásra, elsődlegesen azokra a területekre történő koncentrálással (vészhelyzet reagáló egységek, egészségügyi gondozási központok, közvélemény tudatosító programok, stb) ahol a jobb kapacitásoknak a legnagyobb hatásuk lenne a polgári lakosság védelmére. Az e vonatkozásban szerzett ismereteket és tapasztalatokat meg kell osztani. Meg kell határozni továbbá a polgári szektornak a meglévő katonai kapacitások bevonására irányuló lehetőségeit. A polgári lakoságnak a tömegpusztító fegyverekkel szembeni sebezhetőségének a felmérése kell hogy biztosítsa a megfelelő alapot a további munkához ezen a területen.

Részletek a BM Polgári Védelmi Országos Parancsnok 12/1997. számú intézkedése a szűkített polgári védelmi követelményrendszer kiadására

„A DBR metró védelmi célokra kijelölt vonalait és állomásait, továbbá valamennyi polgári célt szolgáló műtárgyát és berendezését úgy kell tervezni, hogy azok alkalmasak legyenek tömegóvhelyként történő felhasználásra. Ennek érdekében a polgári védelmi létesítményeket, a vonalalagutakat és az állomásokat olyan védelemmel kell tervezni, hogy óvóhelyi üzemmódban a benntartózkodók a megadott mértékadó hatásokkal szemben védettek legyenek.”

Mivel az „Intézkedés” nem tér ki a mértékadó fegyverekre illetve fegyverrendszerekre, ezért a számítások, illetve a méretezés alapjául szolgáló tüzesszökök megválasztása a legkedvezőtlenebb hatás alapján kerülnek meghatározásra.

„Méretezési (norma) előírások:

A mélyvezetésű vonalszakasz létesítményeit $0,3 \text{ MPa}$, a felszínközeli vonalszakasz létesítményeit $0,1 \text{ MPa}$ rendkívüli teherre, mint alapterhelésre kell méretezni, illetve ellenőrizni.”